

IRODALOM.

Pozsony város története. Irta **Ortvay Tivadar.** Kiadja a pozsonyi első takarékpénztár. *Második* kötet. *Negyedik* rész: A városlakosság családi, anyagi, értelmi és valláserkölcsei élete 1300—1526. Pozsony. Stampfel Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedő bizományában. 1903.

Az a nagy és szép irodalmi munka, melyben jeles tudósnk, Ortvay Tivadar Pozsony város középkorát mély ismerettel, de egyszerűsmind igazi alkotó képzelő erővel eleveníti meg az utóvilág előtt, s melynek egyik kötetét e folyóiratnak 1900-iki évfolyamában igyekeztem érdeme szerint méltatni, nemrég egy újabb kötettel szaporodott. Az értékes vállalatnak immár hatodik kötete is megjelent s ha az előbbieken a szerző Pozsony városának külső történetét, helyhatósági kormányzatát, társadalmi és jogi szervezetét, pénzügyi és gazdasági viszonyait, közszereplését mutatta be, mostani kötetében egy lépéssel tovább megy. Rekonstruálja a középkori pozsonyi polgár magánéletét. Bevezeti olvasóját a polgárság családi szentélyébe, megrajzolja a családi élet jogi, gazdasági és valláserkölcsei alapjait s bevonva mindnyájokba a velők kapcsolatos vagy rokon társadalmi viszonyokat a polgárság családjogi, kereseti, östermelési, ipari, kereskedelmi és forgalmi, tanügyi és művészeti, irodalmi és vallásügyi állapotairól a fönmaradt egykoru bő források alapján olyan részletes és tanúságos képet ad, minőt egy más magyarországi város múltjáról nem bírunk s minőt a kellő történelmi anyag híján más városról nem is igen szerezhethünk. Ebben rejlik Ortvay művének igazán rendkívüli jelentősége Sok jeles helytörténelmi monográfiánk van, melyek nemzetünk egyes középkori rétegeinek állapotaira világosságot vetnek. De nincs egy sem, mely egy bizonyos kornak egész vagy csak némely néprétegét illetőleg annyira kimerítő lenne, az életnyilvánulás minden egyes mozzanatára kiterjedne, mint Ortvay műve, mely ennek következtében messze kiemelkedik helytörténelmi monográfiáink köréből s a nemzeti történetírás egyik nélkülözhetetlen kútfejévé nő, mert múltunk nem egy érdekes viszonyáról másutt hasztalan keresünk tájékozást. Igaz ugyan, hogy Pozsony város belső élete a középkorban német volt s királyaink adta széleskörű kiváltságaik bástyái középett a polgárok megtartották német anyanyelvöket, jogukat, régi szokásaikat. De ez az idegenszerű élet mégis csak magyar földön, a magyar király oltalma alatt, a nemzeti közszellem hullámcsapásainak hatásai középett folyt le s a polgárság érzelmileg mindenesetre beolvadt a magyar nemzetbe. Német nyelvet használt, német köntöst viselt ugyan, de azokért a politikai eszményekért lelkesült s áldozta véréit és vagyonát, melyek a magyar királyságban testesedtek meg. Habár más keretben.

folyt le élete, ez az élet mindenesetre magyar szempontból is fölöttébb érdekes s ismerete a legnagyobb mértékben elősegíti egyetemes nemzeti történetünk, régi polgárosodásunk megértését.

Fokozza Ortway művének értékét, hogy minden egyes részének megírásához páratlanul bőséges és hiteles anyag állt rendelkezésére elsősorban a város, azután a helyi egyházi intézmények levéltáraiban. Az ott főlhalmozott oklevelek, számadáskönyvek, helyhatósági statutumok, jogkönyvek, jegyzőkönyvek, czéhlevelek és más egykorú emlékek a régi köz- és magánéletet fénykepszerű hűségben adják vissza annak, a ki meg tudja őket érteni. Ortwayban pedig igazán odaadó, a szaktudomány modern segédeszközeivel felszerelt magyarázójukra akadtak, ki minden irányban kiaknázza értékesebb tartalmukat s nemcsak bőségesen merít belőlök, hanem elevenen megrajzolt képekben festi meg a városi élet összes figyelemreméltó mozzanatait. A legutóbb megjelent kötet a családi élet s a vele kapcsolatos viszonyok rajzának van szentelve. Kezdi a családi élet jogi alapjainál, különösen a házasságkötésnél, melynek a középkorban még a mainál is sokkal nagyobb jelentősége volt. Valósággal közkötelességnek, a város iránti tartozásnak tekintették s a polgár sokoldalú, anyagilag és erkölcsileg egyaránt nagyon értékes jogainak teljébe csak akkor léphetett, ha törvényesen megházasodott. A házasság a jogok gyakorlásához csaknem olyan előfeltételül szolgált, mint a polgárjog megszerzése s a nőllen polgár vagy az özvegy ember, a ki másodszor nősülni vonakodott, közjogaiban sokféle korlátozással sújtott. Így a városi jogrendszer volt a középkorban a legfőbb házasságközvetítő, mert valósággal kényszerített minden polgárt, hogy szakítson a rideg legényélettel s siessen családi tűzhelyet alapítani. A házasságkötés akkor kizárólag az egyház előtt történvén, formáit az egyház és joga szabták meg. De minthogy a házasság igen fontos jogi és gazdasági következményekkel is járt, a város a saját jogkönyveiben szabályozta az egyes alakszerűségeket, melyekről Ortway vonzó képet nyújt. Minthogy azonban Pozsony lakossága és joga ez időben német volt, sajnos az itt rajzolt házassági szokások nem vethetnek világot ama kor magyar népéletére, mely a városon kívül folyt le s onnan aligha nyert valami ösztönzést vagy befolyásolást.

Mikor a férfi és nő törvényes házasságra léptek, az új családalapítás megfelelő anyagi fundamentumon épült föl, mert a város megkövetelte a házasuló polgártól, hogy még az esküvő előtt igazolja, van-e annyi vagyona vagy olyan jövedelme, melyből nejét el tudja tartani. Ezen a sziklán nem egy házassági terv hajótörést szenvedett, mert az érdemes tanács nagyon szigorúan ügyelt, hogy a városi proletariatus el ne szaporodjék. Az idevonatkozó viszonyok fejtegetése alkalmat nyújt Ortwaynak, hogy a polgárság anyagi állapotait, ingatlan vagyonának viszonyait, az ingatlan vagyonra háruló városi és egyházi terheket, különösen pedig az egyes kereseti forrásokat és kihasználásuk módját a rendelkezésére álló tömértelen egykorú anyag szakavatott értékesítésével egész mélyökben megvilágítsa. Különösen tanúságos az, a mit arról mond, hogyan folytatta a pozsonyi polgár-ember a kezében levő földbirtok megművelését. Egyesek királyi adomány vagy vétel útján nagyobb birtokot is szereztek, mely azonban egy pár emberöltő folyamán

a családtagok közt sok apró részre oszlott, úgy, hogy nagybirtokos polgár nem igen akadt Pozsonyban. De éppen a föld megosztása adott ösztönzést a gazdasági haladásra, a föld okszerűbb kihasználására, belterjesebb megművelésére. A talaj minőségéhez képest a pozsonyi polgár különösen a gyümölcs- és szőlőtermelést folytatta a legbuzgóbban s a kinek háza volt, az csaknem mind szőlőszettel is foglalkozott. A szőlő adta a legtöbb jövedelmet az egyes polgárnak, valamint a városnak s Pozsony ez időben is csak mellékesen volt iparos vagy kereskedő város, mert anyagi életének súlypontja az őstermelésen, kivált a borászatban nyugodott. Ez már eddig is ismeretes volt ugyan, de Ortvay ezt az érdekes tényt új szempontból világítja meg, új adatokkal támogatja. Az 1439-iki telekkönyv 113 szőlődűlőt sorol fel 2003 szőlőkerttel. De voltak a pozsonyiaknak a szomszéd községek és városok határaitban, sőt osztrák területen is szőlők. Ortvay kutatásai nagyon valószínűvé teszik, hogy már ekkor jelesebb külföldi szőlőfajokat, főleg Rajnavidékieket tenyésztettek bennök. Annyi bizonyos, hogy a pozsonyi bor kitűnő hírnek és keresetnek örvendett s néha igen jó áron kelt, ámbár egészben véve a középkorban a magyar borok ára, még a legjobb fajtáké is, meglehetősen olcsó maradt, pedig Ortvay nézete szerint középkori boraink minősége jobb volt a mainál. A XV. században sok helyen divott már a műbor, az ürmöskészítés s Pozsonyban szintén meghonosodott. A földműveléssel karöltve haladt a baromfi- és marhaterenyésztés, de különösen a méhészet, mert viasz és méz akkor összehasonlíthatatlanul nagyobb szerepet játszott a fogyasztásban, mint ma s főleg a viasz, melynek feldolgozásával nagyszámú iparos foglalkozott, örvendett világitási czelokra, kivált a templomokban s az egyházi szertartások fényének emelése körül igen élénk keresletnek. Éppen úgy nagyobb jelentőségű volt akkor a pozsonyi halászat, mert a sok bőjt miatt a halfogyasztás a legnagyobb arányokat öltötte s friss, száraz és sózott hal egyaránt igen élénk szerepet játszott a kereskedésben.

Azok a polgárok, kiknek anyagi élete nem egészen vagy csak részben nyugodott az őstermelés valamely ágán, különösen az iparban keresték a megélhetés eszközeit s Ortvay a fennmaradt kútfőkből igen részletesen mutatja be a városi lakosság iparosságát s iparágak szerinti megosztását. Sokan az őstermeléssel rokon foglalkozásokra adták magukat, kötőrésre, mészégetésre s a molnárok, mészárosok, hentesek, pékek Pozsonyban is a jobbmódú iparosok közé tartoztak. A vászon- és posztógyártás, főleg az utóbbi szintén erősen folyt, ámbár a finomabb posztót német, olasz, francia, angol, hollandi országokból, még pedig nagymennyiségben hozták be. Ortvay az összes iparágak és czéhek viszonyával igen behatóan foglalkozik s e közben a lakosság mindennemű viszonyáról, a háztartásról, ételről, italról, ruházkodásról, a divat behatásáról, lakásberendezésről, butoratról, az egyes iparágak szervezetről, kereseti viszonyairól, a munkabékekről olyan tömértelen korjellemező s az anyagi és szellemi polgárosodást megvilágító anyagot használ föl, mely művének elsősorban gazdaságtörténeti szempontból igazán ritka értéket nyújt. Ép oly tanúságosan taglalja a kereskedők viszonyait, Pozsony egész kereskedelmi és forgalmi életét, valamint az értelmiségi foglalkozásokat, orvosok, gyógyszerészek, művészek

életviszonyait s igen sok új részletet mond az iskolaügyről, a káptalani könyvtárról s más művelődési tényezőkről. Fölöttébb érdekes az, a mit Hunyady Mátyás király alkotásáról, az 1467-ben megnyitott pozsonyi egyetemről mond. Itt kimutatja, hogy a főiskola épülete csak részben ugyan, de ma is fennáll. Annak idején egy előkelő polgár építtette, kiben családjának magva szakadván, egyéb vagyonával szép városi háza is a kincstárra szállt. Ezt a házat Mátyás király akként alakíttatta át, hogy iskolai czélokra alkalmas legyen s ide telepítette az egyetemet, melynek tanári karát külföldi jeles humanistákból állította össze, az egész alkotást meg, mint Ortway kimutatja, a bolognai egyetem mintájára szervezte. A nagy király halálával a pozsonyi egyetem is megszűnt, tanárok és tanulók széteszoltak s a tudomány palotájából fegyvertár lett. Az épület egy részét le is bontották, de nagyobb része megmaradt s megvan magánkézben mind a mai napig.

A régi Pozsony irodalmi és egyházi életének, a nagyban fejlődött erkölcs-vallási intézményeknek beható rajza zárja be az értékes kötetet, melylyel szerző egyszersmind befejezi nagy vállalatának első főrészét, Pozsony város középkori történetét. Nagy és fáradalmas, de kiválóan érdemes munkát végzett s tárgyához és dűsgazdag anyagához méltóan, bő tudással, igazi lelkesedéssel végezte. A gazdasági és szellemi polgárosodás történetének kimeríthetetlen tárházát nyitotta meg művében, másrészt meg olyan érdekesen dolgozta föl anyagát, hogy minden művelt olvasó élvezetet és okulást meríthet belőle.

Acsády Ignác.